

Світлана Галицька,

мол. наук. співробітник НБУВ

Тетяна Медвідь,

мол. наук. співробітник НБУВ

Формування словника класифікаційних індексів електронного каталогу в контексті науково-методичного забезпечення процесів систематизування

У статті висвітлено питання формування словника класифікаційних індексів в електронному каталозі НБУВ. Розглянуто робочий процес внесення індексів до бібліографічних записів. Наведено приклади помилок, які порушують структуру словника і заважають комплексному використанню пошукових елементів електронних баз даних САБ ІРБІС-64.

К л ю ч о в і с л о в а: електронний каталог, словник класифікаційних індексів, тематичний пошук.

Розвиток, використання комп'ютерних (електронних) засобів зберігання та поширення бібліографічної інформації є одним із пріоритетних завдань сьогодення. Це означає впровадження нових технологій та автоматизованих систем, які підносять якість і ефективність праці бібліотекарів, поліпшують обслуговування користувачів інформації. Інформатизація сьогодні є вектором розвитку бібліотечної справи, а одним з її компонентів виступає автоматизація бібліотечних технологічних процесів, спрямована на поступову трансформацію традиційних бібліотек у сучасні інформаційні центри [1, с. 4–8].

Бібліотека сьогодні – складна інформаційна система, яка формується як з традиційних, так і інноваційних підсистем, важливу роль серед яких відіграє електронний каталог (ЕК). Його створення є пріоритетним завданням автоматизації бібліотечних процесів [2, с. 73–74]. Для більшості бібліотек стала буденною наявність ЕК, але час від часу виникають нові й нові питання, пов'язані з його організацією і веденням.

Автоматизована бібліотечно-інформаційна система повинна гарантовано забезпечувати використання всіх інформаційних джерел, накопичених у фондах бібліотеки. Для її ефективного функціонування необхідно дотримуватися певних правил внесення даних до бібліографічних записів. Тому дослідження аспектів індексування інформаційних ресурсів в ЕК є актуальним з точки зору використання словника класифікаційних індексів як надійного навігаційного засобу в інформаційному просторі.

Мета статті – визначення значущості змістового наповнення словника класифікаційних індексів ЕК та його впливу на ефективність функціонування автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи.

У Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (НБУВ) з 2010 р. запроваджено систему автоматизації бібліотек (САБ) ІРБІС-64. Накопичений досвід роботи свідчить, що ІРБІС-64, маючи розвинуті механізми підтримання різних бібліотечних процесів, у т. ч. систематизації, є зручним й ефективним програмно-технологічним засобом якісного виконання основних функцій систематизаторів – класифікації (аналітико-синтетичного опрацювання) джерел інформації, організації й ведення систематичного каталогу [5, с. 14–21].

У програмному середовищі САБ ІРБІС-64 створено такі бази даних:

- ЕС Електронний каталог НБУВ;
- JRN Періодичні та продовжувані видання;
- RUBR Рубрикатор НБУВ;
- VFEIR Електронні інформаційні ресурси;
- RUBG Рубрикатор НБУВ (ТТП).

Складником довідково-бібліографічного апарату бібліотеки виступає ЕК. Його основна функція – забезпечення оперативного доступу до інформаційних ресурсів бібліотеки, надання користувачам зручних засобів навігації в сучасному інформаційному просторі. ЕК є бібліографічною базою даних і містить упорядковану сукупність бібліографічних записів про документи [3, с. 42–44]. Головний елемент цієї бази – бібліографічний опис документа, який доповнюють іншими елементами бібліографічного запису, наприклад, класифікаційними індексами, предметними рубриками, ключовими словами тощо.

Побудований на основі Генерального систематичного каталогу, ЕК виконує всі функції реального каталогу, тобто дає змогу здійснювати тематичний пошук за реальними пошуковими ознаками, які визна-

чають місце певних тем і предметів у системі знань, у т. ч. – за класифікаційними індексами [7, с. 13–15].

Із класифікаційних індексів, внесених до бібліографічних записів, в ЕК автоматично формується словник індексів «Рубрикатор НБУВ» у базі «ЕС Електронний каталог НБУВ» (рис. 1). Цей словник, як і словники ключових слів, каталожних індексів тощо є словником нормативної та нормалізованої лексики, одним зі складників лінгвістичного забезпечення автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи (АБІС). Класифікаційні індекси, як і деякі інші компоненти бібліографічного запису, застосовуються як ключові елементи під час тематичного пошуку. Тому якість індексування документів, безумовно, зумовлює рівень виконання інформаційних запитів, а також впливає на ефективність роботи бібліотечно-інформаційної системи загалом.

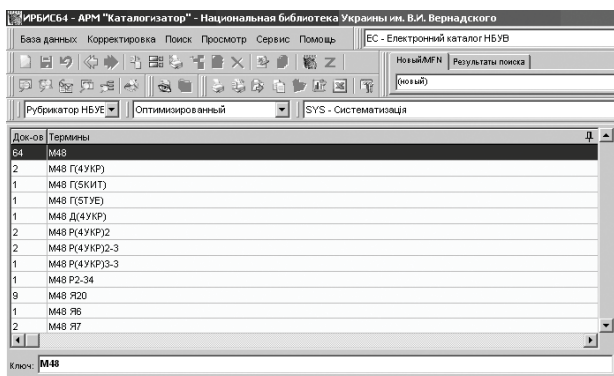

Рис. 1. Словник класифікаційних індексів в ЕК

Класифікаційний індекс розкриває зміст документа і утворюється систематизатором за правилами загальної методики систематизації [8, с. 163–182]. Цей індекс систематизатор вносить до бібліографічного запису документа в електронному каталозі, заповнюючи спеціальне поле (рис. 2).

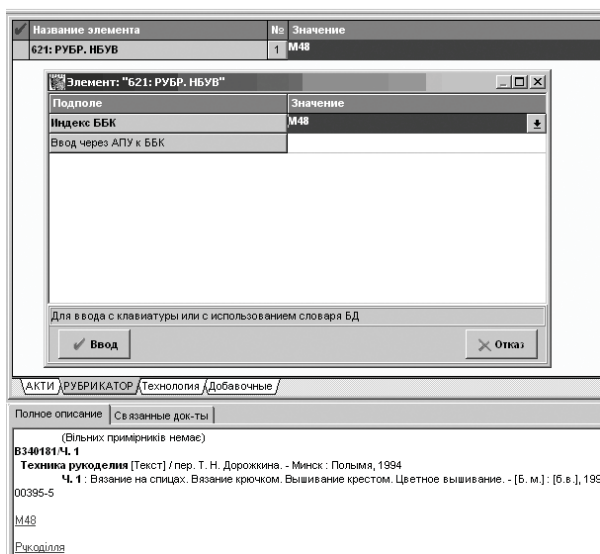

Рис. 2. Внесення індексів до бібліографічного запису

Якщо при внесенні індексу в записі автоматично з'являється назва рубрики, це означає, що вона відкрита в базі «RUBR – Рубрикатор НБУВ». Поява в бібліографічному записі заголовка рубрики також підтверджує правильність внесення індексу. При потребі переглянути зміст рубрики до неї можна швидко перейти натисканням підкресленого індексу, а натисканням на назву можна миттєво отримати перелік документів, зібраних під нею (рис. 3). Повна назва рубрики також є структурним складником бібліографічного запису документа в електронному каталозі бібліотеки. Тому для надання користувачеві додаткових можливостей у тематичному пошуку інформації важливо постійно поповнювати базу даних «Рубрикатор НБУВ» новими рубриками, незалежно від того скільки саме документів вони охоплюють.

№	Сорти
1	Техника рукоделия [Текст] / пер. Т. Н. Дорожкина. Ч. 1 : Вязание на спицах. Вяз
2	Техника рукоделия [Текст] / пер. Т. Н. Дорожкина. Ч. 2 : Перевить. Мережки. Вы
3	Курс женских рукоделий [Текст], 1996. - 544 с.
4	Рукоделие. Умелые руки [Текст] / сост. М. Бобита1996. - 512 с.: ил.
5	Все о рукоделии [Текст] / сост. Ю. Тыра1997. - 447 с.
6	Рукоделие [Текст] / сост. И. А. Сокол, 1998. - 479 с.
7	Рукоделие [Текст] : Умелые руки / сост. М. Бобита1997. - 512 с.
8	Рукоделие [Текст] / сост. И. А. Сокол, 2001. - 480 с.: ил.
9	Патрахина, А. Ф. Технология плетения макраме и изготовление гобелена [Текс
10	Аллахвердова, Е. Л. Батик. Глина. Дерево. Домашнее рукоделие [Текст] / Е. Л.
11	Рукоделие [Текст] / сост. И. А. Сокол ; худож.-оформитель Л. Д. Киркач, 2003..
12	Наряды для любимой куклы [Текст], 2004. - 88 с.: ил.
13	Рукоделие [Текст] / сост. И. А. Сокол, 2005. - 480 с.: ил.
14	Ванханен, Надежда Александровна. Фантазии из колготок. Игрушки и декорат
15	Декорируем ткань. Шаг за шагом [Текст] / сост. Л. Л. Каянович, 2006. - 64 с.: ил

Рис. 3. Перелік документів, зібраних під рубрикою «М48 Рукоділля»

Зв'язок між базами даних значно полегшує опрацювання документів і розширює межі тематичного пошуку, тобто сприяє найповнішому використанню можливостей програмного середовища. Хоча для забезпечення такого зв'язку необхідно дотримуватися певних правил внесення індексів до електронного каталогу.

Застосування автоматизованої технології передбачає одноманітність оброблення вхідного потоку документів, що на етапі створення бібліографічних записів документів в електронному каталозі означає безумовну одноманітність внесення усіх даних, у т. ч. класифікаційних індексів. Будь-яка помилка в індексі документа може призвести до того, що індекс не займе свого місця в основному класифікаційному ряді, а під час пошуку за класифікаційними індексами цей документ не можна буде знайти. Помилки в індексах, як правило, порушують структуру словника індексів, а отже ускладнюють роботу з інформаційною системою.

Проаналізуємо помилки технічного характеру, які найчастіше зустрічаються у словнику класифікаційних індексів.

У першу чергу, це стосується зайвих пробілів на початку класифікаційного індексу (перед літерою, яка позначає розділ знань). Така помилка призводить до «випадання» індексів з основного класифікаційного ряду. Індекси потрапляють на початок словника класифікаційних індексів (рис. 4). Для того, щоб індекс зайняв належне місце у словнику, його потрібно відредагувати – усунути зайвий пробіл.

Doc-id	Термины
1	Б Е(0) ЛБ
1	В.021
1	3810.4

Рис. 4. Приклади технічних помилок у словнику індексів

Отже, під час заповнення поля «621: РУБР. НБУВ» (підполе «Індекс ББК») не можна ставити пробіли перед першим знаком індексу «Рубрикатора НБУВ», тобто літерним позначенням розділу знань.

Наведемо приклади використання пробілів у структурі класифікаційних індексів:

- Пробіл, як правило, ставиться перед загальним типовим поділом. Наприклад,

М11 я73,

де М11 – індекс основних таблиць «Рубрикатора НБУВ»,

я73 – загальний типовий поділ.

- За наявності в індексі двох загальних типових поділів пробіл ставиться перед кожним із них. Наприклад,

Ж6 с11 я431(4РОС),

де Ж6 – індекс основних таблиць «Рубрикатора НБУВ»,

с11, я431 – загальні типові поділи.

- Пробіл також ставиться перед загальним типовим поділом після територіального типового поділу (у дужках). Наприклад,

Д17(45УКР) я1,

де Д17 – індекс основних таблиць «Рубрикатора НБУВ»,

(45УКР) – територіальний типовий поділ,

я1 – загальний типовий поділ.

- У випадку індексування персоналій пробіл ставиться перед прізвищем, а також перед ініціалами видатної людини. Наприклад,

Ч213(4РОС)46-8 Ломоносов М.,

де Ч213 – індекс основних таблиць «Рубрикатора НБУВ»,

(4РОС) – територіальний типовий поділ,

Ломоносов – прізвище вченого.

Підкреслимо, що з метою уніфікації записів в ЕК і спрощення процедури пошуку інформації комою (,) після прізвища видатної людини не ставлять.

У інших випадках комбінування індексів пробіли не використовують. Варто акцентувати увагу лише на таких із них:

- Пробіл у структурі класифікаційного індексу не використовують, якщо індекс є комбінацією літери, котра позначає розділ «Рубрикатора НБУВ», і загального типового поділу. Тоді після літери, перед типовим поділом, потрібно ставити крапку (у цьому випадку після крапки пробіл не ставлять). Наприклад,

Н.в4,

де Н – індекс основних таблиць «Рубрикатора НБУВ»,

в4 – загальний типовий поділ.

- Пробіл у структурі класифікаційного індексу не використовують перед територіальними типовими поділами. Наприклад,

Щ31(4УКР),

де Щ31 – індекс основних таблиць «Рубрикатора НБУВ»,

(4УКР) – територіальний типовий поділ;

397 я43(4УКР),

де 397 – індекс основних таблиць «Рубрикатора НБУВ»,

я43 – загальний типовий поділ,

(4УКР) – територіальний типовий поділ.

Поширеною помилкою при введенні індексів до ЕК є використання латинських літер – Т, С, М та інших, написання яких збігається з написанням відповідних кирилических літер, латинської Р (за написанням збігається з кирилическою Р), цифри 3 замість літери З тощо. В таких випадках внесені індекси не можуть зайняти належне місце в загальному класифікаційному ряді, тому потрапляють на початок словника класифікаційних індексів. Потрібно пам'ятати, що літера, з якої починається індекс «Рубрикатора НБУВ» і яка позначає розділ знань, має бути обов'язково кирилическою.

Для виявлення індексів, котрі починаються латинською літерою, потрібно внести певну літеру (наприклад, Т) у поле «ключ» словника «Рубрикатор НБУВ» (рис. 5). Знайдений індекс Т3(2)436,011.2 містить латинську літеру Т і тому виявляється серед інших індексів, введених до ЕК з помилками.

Застосовуючи літери у класифікаційних індексах, потрібно пам'ятати що:

- літери на початку індексів, які позначають розділ знань, і літери, якими позначають територіальні типові поділи, – це завжди великі літери кирилического алфавіту;
- літери, які використовують для позначення загальних типових поділів, – це завжди маленькі літери кирилического алфавіту.

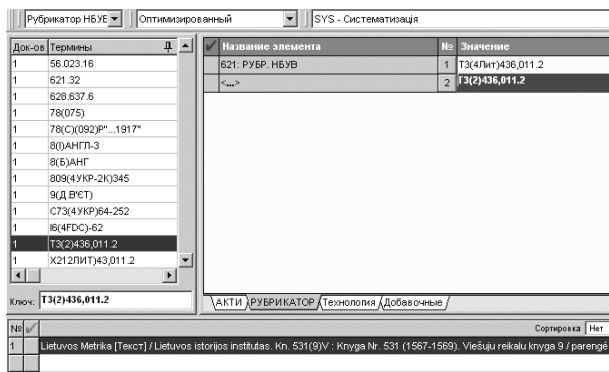

Рис. 5. Приклади помилок, пов'язані з неналежним використанням мови

Наприклад,

Л463 я431(4УКР),

де Л463 – індекс основних таблиць «Рубрикатора НБУВ»,

я43 – загальний типовий поділ,

(4УКР) – територіальний типовий поділ.

Літери латинського алфавіту застосовуються лише у випадку індексування персоналій, коли прізвище видатної людини пишуть мовою документа про неї. Наприклад,

Gritchenko, Alexis.

My encounters with French artists [Текст] / A. Gritchenko ; transl. M. Hordynsky ; introd. M. Phillips. – New York : Alexis Gritchenko Foundation, 1968. – 54 p.: ill.

Щ143(4УКР)6-8 Gritchenko A. + Щ10 г(4УКР)6 д Gritchenko A.

ЕК НБУВ, як і будь-який бібліотечний каталог, потребує постійної уваги до себе. Систематичне поповнення і редагування ЕК – це один з найважливіших напрямів роботи відділу наукового опрацювання документів [4]. Редагування каталогу включає перевірку відповідності структури, змісту і оформлення каталогу певним вимогам та усунення виявлених недоліків. Отже, редагування ЕК – це один із процесів управління його якістю, від якої залежить ефективне функціонування пошукової системи бібліотеки [6, с. 27–30]. Актуалізація ЕК, постійне підтримання його в робочому стані, передбачає:

- технічне (поточне) редагування ЕК: перевірка правильності заповнення полів, орфографії, виправлення друкарських помилок і неточностей, допущених під час внесення заголовків рубрик, методичних вказівок до них, посилань, коригування індексів тощо. Технічне редагування здійснюється щодня, як тільки відбувається введення бібліографічних записів;

- методичне (планове) редагування ЕК: редагування бібліографічних записів і словників, відкриття нових рубрик, внесення доповнень і змін в існуючі рубрики, доповнення їх статтями глосарію, енциклопедичними довідками тощо. Під час редагування словників нормативної лексики використовують тезауруси, тематичні, тлумачні та орфографічні словники, також враховуються зауваження, висловлені користувачами інформаційної системи.

Якісне технічне і методичне редагування ЕК позитивно впливає на ефективність роботи пошукової системи загалом, сприяє максимально повному використанню її різних можливостей. Також воно виступає контролюючим механізмом якості створених баз даних. Крім того у процесі редагування ЕК фахівці вдосконалюють його пошуковий апарат.

Щодо редагування словника класифікаційних індексів: частина індексів, внесених до ЕК з помилками, потрапляє на початок словника. Зокрема, це індекси, перед якими внесено пробіл або будь-який інший знак, та індекси, в яких відсутнє позначення розділу знань або розділ знань позначено латинською літерою (рис. 6). Також можна побачити деякі знаки, внесені замість класифікаційних індексів у бібліографічні записи (крапка, ХХХ тощо). Ці помилки потрібно обов'язково виправляти.

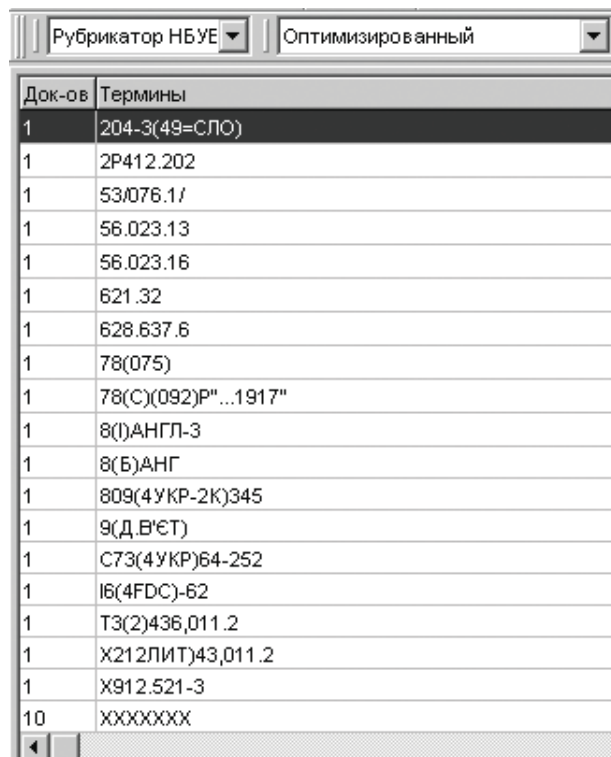

Рис. 6. Приклади технічних помилок в індексах

Недотримання загальних правил внесення класифікаційних індексів спричиняє порушення структури розділів «Рубрикатора НБУВ» в ЕК. Наведений приклад (рис. 7) наочно демонструє, що зайві знаки (пробіл, крапка) в індексах спричиняють неправильне положення індексів у класифікаційному ряді.

Док-ов	Термины
1	Щ. Я431(0)
1	Щ. Я54(4БОЛ)1
1	Щ. Я721
1	Щ.335.413(4СПО)
1	ЩЕ(4РОС-4САМ-2С) Л1 Я43 Я1
1	Щ,М(4ЧЕХ)
1	Щ,Р (4УКР)3 Я431(0)
1	Щ,Р 31(4УКР)13
1	Щ,Р(4/8)3-3
1	Щ,Р(4УКР)
1	Щ,Р(4УКР)3

Рис. 7. Порушення структури розділу «Щ Мистецтво. Мистецтвознавство»

Таким чином, формування словника класифікаційних індексів в ЕК вимагає від систематизаторів не тільки чіткого дотримання певних правил введення індексів, а й регулярного редагування відповідних розділів «Рубрикатора НБУВ» в ЕК. Процес редагування передбачає також відкриття нових рубрик у базі даних «RUBR Рубрикатор НБУВ», котре спрямоване на доповнення кожного бібліотечного запису повним розшифруванням класифікаційного індексу. Індекс забезпечує зв'язок між базами даних, розширює межі тематичного пошуку, сприяє спрощенню і прискоренню процесів наукового опрацювання документів і задоволення інформаційних запитів користувачів, тобто стає повноцінним елементом лінгвістичного забезпечення якісної автоматизованої

бібліотечно-інформаційної системи, здатної забезпечити високу точність, повноту і оперативність пошуку інформації в сучасному інформаційному просторі.

Список використаних джерел

1. Бібліотечні каталоги як інформаційно-пошукові системи : навч. посіб. / авт.-уклад. В. В. Сєдих [та ін.] ; наук. ред. Н. М. Кушнарєнко ; Харк. держ. акад. культури. – Х. : ХДАК, 2003. – С. 4–8.
2. Бургін М. Оптимізація інформаційного наповнення автоматизованих каталогів наукових бібліотек / М. Бургін // Проблеми вдосконалення каталогів наукових бібліотек : матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 1997 р.). – К., 1997. – С. 73–74.
3. Воройський Ф. С. Индексирование документов в автоматизированных библиотечно-библиографических системах / Ф. С. Воройский // Библиотека. – 1996. – № 9. – С. 42–44.
4. Ігнатенко С. Й. До питання створення електронного каталогу на фонди Державної історичної бібліотеки України за програмою IRBIS [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : http://culturalstudies.in.ua/knigi_8_9.php. – Назва з екрана.
5. Лобузін К. В. Проблеми адаптації, впровадження та адміністрування сучасної автоматизованої інформаційної бібліотечної системи // Бібл. вісн. – 2014. – № 5. – С. 41–21.
6. Поліщук О. Редагування електронних каталогів – новий напрямок підвищення якості інформаційного обслуговування користувачів бібліотек / О. Поліщук // Бібліотечний форум України. – 2006. – № 4. – С. 27–30.
7. Сербін О. О. Индексирование информации как эффективная складовая поисковых инструментов / О. О. Сербін // Матеріали третьої міжнародної конференції молодих вчених «Учений інформаційного покоління: інновації, традиції та перспективи» (Київ, 2012). – К., 2012. – С. 13–15.
8. Сукиасян Э. Р. Введение в современную каталогизацию : пособие для проф. самообразования / Э. Р. Сукиасян. – М. : ИЦС «Литера», 2012. – С. 163–182.

Стаття надійшла до редакції 13.03.2014.

UDC 025.343.2(038)

Svitlana Halytska, Tetiana Medvid

Compiling of the dictionary of classification indexes of electronic catalog in a context of scientific and methodical ensuring of processes of systematization

The article deals with the issue of forming the dictionary of classification symbols in the electronic catalog VNLU. We have observed the working process of the indexes entry into the bibliographic records. There are examples of errors that violate the dictionary structure and prevent the complex usage of the search elements of electronic databases ASS IRBIS-64.

К е у о р д с : electronic catalog, dictionary of classification symbols, thematic search.

УДК 025.343.2(038)

Светлана Галицкая, Татьяна Медвидь

Формирование словаря классификационных индексов электронного каталога в контексте научно-методического обеспечения процессов систематизации

Статья посвящена вопросам формирования словаря классификационных индексов в электронном каталоге НБУВ. Рассмотрен рабочий процесс занесения индексов в библиографические записи. Приведены примеры ошибок, которые нарушают структуру словаря и мешают комплексному использованию поисковых элементов электронных баз данных САБ ИРБИС-64.

К л ю ч е в ы е с л о в а : электронный каталог, словарь классификационных индексов, тематический поиск.